

Achtergrondinformatie over componisten en werken bij het Najaarsconcert op 1 december 2018

Stabat Mater van Joseph Haydn uit 1767 voor gemengd koor, sopraan-, alt-, tenor- en bassolist, 2 hobo's, strijkorkest en orgel.

Te Deum van Arvo Pärt uit 1984 voor vrouwen- mannen- en gemengd koor, solisten, geprepareerde piano, windharp en strijkorkest.

Beide werken zijn geïnspireerd op Latijnse teksten die terug gaan tot de vroege middeleeuwen en door de eeuwen heen zijn gebruikt in de liturgie van Christelijke kerken. Beide teksten zijn door de eeuwen heen door veel beroemde componisten op muziek gezet.

Haydn en Pärt hebben beiden zowel een Stabat Mater als een Te Deum gecomponeerd!

Joseph Haydn (1732 – 1809)

Haydn werd in Rohrau (Bohemen) geboren als tweede van de twaalf kinderen van een eenvoudig, vroom en vlijtig wagenmaker. De grootste wens van zijn moeder was een geestelijke uit haar zoon te zien groeien, maar gelukkig voor ons haalde de droom van vader het: die wilde er een muzikant van maken.

Als kind werd hij op 8-jarige leeftijd uit huis geplaatst om als jongenssopraan opgenomen te worden in het koor van de Stephansdom te Wenen. Wenen was in die tijd de culturele hoofdstad van Europa. Aan zijn carrière als 'nachttegaal' leek een einde te komen toen de baard in de keel kwam. Ternauwernood ontsnapte hij aan castratie.

In 1759 begon zijn loopbaan als kapelmeester bij graaf Morzin, voor wiens orkestje hij zijn eerste symfonieën componeerde.

In 1761 kwam hij als kapelmeester in dienst bij het vorstenhuis van de Esterhazy's. De Esterhazy's waren grote cultuurliefhebbers. Haydn zou tot 1790 in hun paleis verblijven. Hij werkte er als dirigent en hofcomponist. Tijdens deze periode componeerde Haydn talloze werken, waaronder tientallen symfonieën. Niet voor niets wordt hij de 'vader' van de symfonie genoemd, hij componeerde er 106. Tevens is hij belangrijk geweest voor de ontwikkeling van het strijkkwartet waarvan hij er 68 schreef. Alhoewel hij weinig gelegenheid kreeg om te reizen, genoot Haydn bekendheid via de vele relaties van zijn broodheer en kreeg uitnodigingen en opdrachten uit Parijs, Londen, Amsterdam en Leipzig; ook in Amerika, Spanje en Italië werd zijn werk bekend.

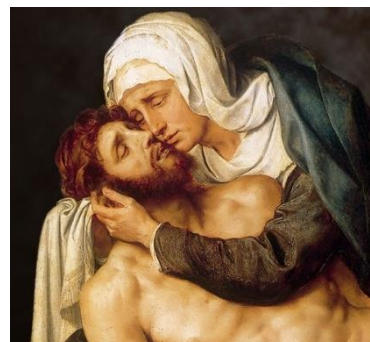
Haydn heeft grote invloed gehad op de muziekgeschiedenis. Zijn vroegste werken zijn nog erg beïnvloed door de barokstijl, maar Haydn ontwikkelde zich tot een klassiek componist en met hem ontwikkelde zich de muziek in het algemeen.

Haydn stierf op 31 mei 1809 middenin het bombardement van de Fransen op Wenen.

Stabat Mater van Haydn

Het Stabat Mater is genoemd naar de beginwoorden van het middeleeuwse gedicht Stabat Mater Dolorosa (De moeder stond bedroefd). Verschillende componisten gingen Haydn voor met het componeren van een Stabat Mater waaronder Josquin des Prez, Palestrina, Pergolesi en Vivaldi.

Toen Haydn zijn Stabat Mater componeerde was Pergolesi's bewerking al populair ondanks de vele kritiek op dit werk als zijnde niet serieus genoeg. Haydn wilde er een serieuzer werk van maken maar heeft Pergolesi's werk wel als model voor zijn eigen compositie gebruikt op sommige punten, ook in zijn tekst behandeling b.v. 'dum e-(rust) mi-(rust) sit spiritum' om de laatste ademtocht van de strevende Christus te benadrukken.

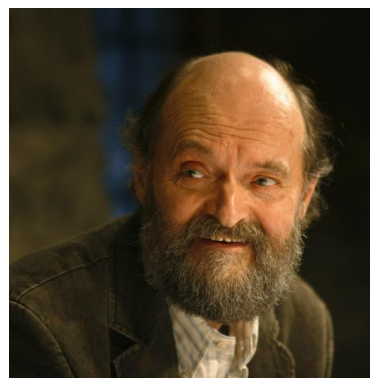

Haydn componeerde zijn Stabat Mater in 1767. Het dertiendelige werk staat in de g mineur toonsoort. De vrome Haydn wist de ernst van het onderwerp van het begin tot het einde te verklanken. Al direct aan het begin klinkt een klagend motief dat zich als een soort leidmotief in verschillende delen herhaalt. Toch kan het geheel niet als een dramatisch werk gezien worden. Hoe opgewekt klinkt deel 7, het Eia Mater!

Het werk werd geschreven voor Goede Vrijdag en voor het eerst uitgevoerd in 1767 aan het hof van Esterházy.

Arvo Pärt (1935)

Arvo Pärt werd geboren in Estland op 11 september 1935. Hij kreeg zijn eerste muzieklessen toen hij zeven jaar oud was. Hij volgde een opleiding aan het conservatorium in Tallinn. Uit die tijd dateren zijn eerste composities waarin nog invloeden te horen zijn van Béla Bartók, Sergej Prokofjev en Dmitri Sjostakovitsj. Voor zijn eerste orkestrale compositie, genaamd *Necrolog*, gebruikte hij de twaalftoontechniek van Arnold Schönberg.

Na zijn studie ging hij door met componeren. Hij experimenteerde met diverse compositietechnieken, in eerste instantie met seriële muziek die voortbouwt op de twaalftoonstechniek van Schönberg. In 1968 componeerde hij het werk *Credo* voor piano, koor en orkest. Het bracht hem in ernstig conflict met het Sovjetregime waar elke uiting van religie streng verboden was.

Volgens zijn biograaf Paul Hillier raakte hij hierna in een spirituele en professionele crisis. Lange tijd componeerde Pärt niet en ging op zoek naar andere muziek. Hij bestudeerde gregoriaanse muziek, de opkomst van de polyfonie in de Renaissance waaronder werken van Franse en Vlaamse componisten als Josquin Des Prez, Guillaume de Machault, Jacob Obrecht en Johannes Ockeghem. In die tijd bekeerde hij zich tot het Russisch-orthodoxe geloof.

In 1971 maakte hij zijn rentree met Symfonie nr. 3, waarbij de polyfone structuur kan worden herleid tot de Nederlandse componisten en die elementen van zowel middeleeuwse als van barokmuziek in zich draagt.

Daarna sloeg Pärt een andere weg in. Zijn eigen muziekstijl die in de jaren zeventig ontstond is verwant aan de minimal music. In de jaren zestig ontstond in de VS een stijl die zich kenmerkte

door langzaam transformerende muzikale patronen. Die herhaling roept een gevoel van tijdloosheid op. Pärt, toen nog een geïsoleerde componist in de invloedssfeer van de Sovjet-Unie, kwam met zijn eigen 'minimal' stijl, die hij tintinnabuli noemde. Daarin is er één melodische stem en één die er gebroken drieklanken (opgeknijpte akkoorden) omheen speelt. Dat woord tintinnabuli is afgeleid van het Latijnse woord voor klok (tintinnabulum). Pärt liet zich dan ook inspireren door klokklinken.

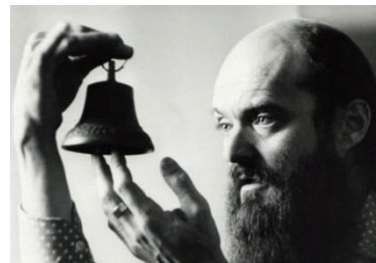
In 1980 besluit Pärt naar het westen te emigreren. Hij verlaat samen met zijn vrouw Estland en verhuist naar Wenen. Een jaar later reist hij door naar West-Berlijn. Nu verdeelt hij zijn tijd tussen Berlijn, Engeland en Estland. Sinds zijn vertrek uit de Sovjet-Unie schrijft Pärt veel religieuze werken in zijn tintinnabuli stijl, vaak in opdracht van koren en kathedralen. Gedurende de 80-er en 90-er jaren werd zijn tintinnabuli muziek wereld beroemd.

Inmiddels is Pärt een zeer gerespecteerde componist. Hij heeft veel prijzen en onderscheidingen ontvangen en is o.a. door Paus Benedictus XVI benoemd tot lid van de Pauselijke Raad voor de Cultuur.

Te Deum van Pärt

Pärt is de populairste levende Europese componist van koormuziek. Het overgrote deel daarvan is religieus. Het *Te Deum* is hiervan een voorbeeld. Het is gebaseerd op een tekst uit de bijbel beginnend met 'Te deum laudamus' (wij loven U, o God), een lofzang op God, ook wel de Hymne van Ambrosius genoemd omdat Ambrosius deze tekst zong bij de inwijding van Augustinus in Milaan in het jaar 400.

Pärt componeerde zijn *Te Deum* in 1984 in Keulen, in opdracht van de West Deutsche Rundfunk. Hij gebruikte ook hiervoor zijn tintinnabullistijl met een melodie-stem en een stem van daar omheen zingende drieklanken. Deze stemmen worden door wisselende koren en stemmen gezongen. Daarnaast heeft Pärt een 'drone' (lange doorlopende toon op 1 noot) toegevoegd die hier door de wind harp wordt gespeeld. Dit is te vergelijken met de 'Ison' uit de diensten van de Oosters Orthodoxe kerk (vergelijk een bourdontoon). Deze drone heeft een diepere betekenis en duidt volgens Pärt op de aanwezigheid van een constante onveranderlijke spirituele kracht. Deze drone vormt de omgeving waarin het koor en de instrumenten optreden.

De melodieën in het stuk zijn zeer nauw verbonden aan de Latijnse tekst en volgen strikt het ritme hiervan. De tekst geeft dus niet alleen inhoudelijke betekenis aan de muziek maar stuurt ook de harmonieën.

Pärt schrijft dat de tekst voor hem een onveranderlijke waarheid bevat die hem doet denken aan de sereniteit van een panoramisch uitzicht over de bergen. In deze compositie wil hij een atmosfeer van tijdloosheid en oneindigheid weergeven die de leegte en stilte van die bergen vertolken.

Inmiddels 83 jaar oud, is Arvo Pärt één van de belangrijkste componisten van deze tijd. Zijn composities worden wereldwijd uitgevoerd. Interviews geeft hij zelden en over zijn muziek zegt hij liever niets: die moet voor zich spreken. Waarom zouden wij het dan wel proberen? Gewoon luisteren dan maar.... op 1 december in de Joriskerk!